

Het
volle leven Paul
*Ecosocialistisch
manifest* Magnette

Oorspronkelijke titel: *La vie large. Manifeste écosocialiste*

© 2022 Éditions La Découverte, Paris

© 2023 Nederlandse vertaling Manteau / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen en Birgitt Sørensen

Vertaling: Birgitt Sørensen

Auteursfoto: Salim Hellalet

Cover: Herman Houbrechts

Opmaak binnenwerk: Ready2Print

Het volle leven werd CO₂-neutraal geproduceerd door Wilco,
Amersfoort, FSC-gecertificeerd

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnames of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ondanks alle zorg die aan de samenstelling van de uitgave werd besteed, kan de redactie of de auteur noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze publicatie zou kunnen voorkomen.

ISBN 978 90 223 4032 8

NUR 740 / 754

D/2023/0034/269

Inhoud

Inleiding 11

DEEL EEN: KRITIEK 21

1 Het vraagstuk natuur 23

Eén generatie 24

Alles is mogelijk 29

Alles is politiek 36

**2 Vertragen, afleiden, terugwinnen:
de tegenoffensieven van het kapitaal** 39

Vertragen 40

Afleiden 44

De vermarkting van de natuur 54

3 De ecologie van de onderdrukten 62

De klimaatoligarchie 63

De verworpenen der aarde 67

De spiraal van de milieuongelijkheid 75

DEEL TWEE: PRINCIPES 87

4 De verleidende eensgezindheid 89

Een stille revolutie? 91

De schuld van Bacon 95

Een nieuwe Machiavelli 102

5 De waarde van het conflict 110

Lofzang van de woede 114

Vermarkting en verzet 116

De morele ecologie van de armen 120

6 De nieuwe geest van het socialisme 126

Metabolische breuken 127

De productivistische impasse 135

De mens in zijn natuur 140

DEEL DRIE: VOORSTELLEN 149

7 De confrontatie met de economische oligarchie 151

Democratische planning 151

Het delen van de macht binnen de onderneming 157

De commons herstellen 162

8 Het doorbreken van de spiraal van de ongelijkheid 166

Van groei naar ontgroei 168

Het versterken van het algemeen belang 175

Het verkleinen van de welvaartskloof 179

9 Zorgen voor bestaanszekerheid	186
<i>Een eerlijke verdeling van het noodzakelijke werk</i>	189
<i>Werk als grondrecht</i>	191
<i>Het algemeen verbreiden van de sociale zekerheid</i>	194

DEEL VIER: STRATEGIE 203

10 Voor het volk, door het volk	205
<i>Oases en archipels</i>	208
<i>De politicus, de wetenschapper en de leek</i>	213
11 De bewegingen met elkaar verbinden	226
<i>Het kapitalisme in de tang nemen</i>	229
<i>Pleidooi voor een revolutionair reformisme</i>	232
<i>Lessen uit de geschiedenis van de arbeidersbeweging voor klimaatactivisten</i>	237

Slotwoord 251

Eindnoten 263

Van dezelfde auteur 286

Dankwoord 287

Inleiding

Onze atmosfeer wordt opgeofferd, zodat rijke mensen in landen als het mijne in luxe kunnen leven. Het is het lijden van velen, die betalen voor de luxe van enkelen.

– Greta Thunberg, toespraak tijdens de COP24,
Katowice, 14 december 2018

[...] een ware ecologische benadering [wordt] altijd een maatschappelijke benadering [...], die de gerechtigheid moet integreren in de discussies over het milieu, om zowel naar de kreet van de aarde als naar de kreet van de armen te luisteren.

– Jorge Mario Bergoglio, bekend als paus Franciscus,
encycliek *Laudato Si'*, 18 juni 2015

Wat hebben een jonge Scandinavische activiste en een oude Latijns-Amerikaanse paus gemeen? Beiden hebben begrepen dat de klimaattransitie noch een vraag is van wetenschappelijke kennis of technische kunde, noch een economisch of financieel probleem, maar een kwestie van rechtvaardigheid. Ondanks de waarschuwingen van wetenschappers, onderzoeksjournalisten, vooruitblikkende kunstenaars en burgerbewegingen hebben we na een halve eeuw nog steeds niet gekozen voor een resolute overgang naar een koolstofvrije wereld. Dat is omdat deze keuze noodzakelijkerwijs een niet-aflatende strijd tegen

ongelijkheid en hiërarchie tussen en binnen naties veronderstelt. Een strijd die, logischerwijze, stuit op het verzet van al diegenen die profiteren van de huidige orde en er alles aan zullen doen om ervoor te zorgen dat er niets verandert.

Een koolstofneutrale wereld zou voor bijna iedereen op onze planeet een betere wereld betekenen dan de huidige. Alleen een 'klimaatoligarchie' van wie de levensstijl grotendeels verantwoordelijk is voor de huidige ramp en die het voorrecht heeft niet aan de gevolgen ervan te worden blootgesteld, heeft belang bij de status quo. Zelfs in onze rijke landen zou een zeer grote meerderheid van de bevolking baat hebben bij een koolstofvrije wereld, waarin iedereen toegang heeft tot voorzieningen die velen nu nog ontberen: een kwaliteitsvolle natuurlijke omgeving, goed geïsoleerde woningen, efficiënt openbaar vervoer, schone lucht, gezond voedsel. Kortom, het volle leven. Een leven dat iedereen beschermt tegen bestaansonzekerheid, dat allen de reële mogelijkheid biedt de eigen talenten en gevoeligheden te ontwikkelen.

De klimaatoligarchie is echter machtig. Haar invloed heeft haar lang in staat gesteld regeringen, de media en zelfs wetenschappers op te kopen. Ze speelt schaamteloos in op alle mogelijke angsten om de verandering te vertragen. De angst van arme landen dat ze zich niet vrij zullen kunnen ontwikkelen. De angst van arbeiders in de meest geïndustrialiseerde landen om hun baan te verliezen. Angst van de 'middenklasse' om hun zwaarbevochten materiële welzijn te moeten opgeven. Ze zaait twijfel en verdeling. En ze staat slechts kleine beperkingen van haar heerschappij toe als ze ervan overtuigd is dat er iets moet veranderen om alles bij het oude te laten.

Het socialisme, geboren uit verzet tegen het kapitalisme,

werd van meet af aan geconfronteerd met uitdagingen die niet verschillen van deze die we vandaag de dag tegenkomen in de klimaatstrijd. Hoe kunnen we mensen ervan overtuigen dat ons lijden niet onvermijdelijk is, maar dat het geworteld is in de manier waarop we ons ontwikkelen en in een specifiek institutioneel stelsel dat bekendstaat als het kapitalisme? Hoe kunnen we uiteenlopende sociale groepen ervan overtuigen dat een andere wereld mogelijk is en dat zij, door hun krachten te bundelen, beter zullen leven dan nu? Hoe kunnen we het groeiende aantal eenmalige acties in een gemeenschappelijk perspectief plaatsen om zo hun krachten te bundelen? Dit is van meet af aan de centrale uitdaging van het socialisme geweest, en het blijft de uitdaging van een ecosocialisme in opbouw. Het gaat erom duidelijk te maken dat het kwaad dat de mens zijn medemens aandoet en het kwaad dat hij de natuur aandoet, niet twee gevechten zijn waartussen we moeten kiezen, maar wel de keerzijde van dezelfde medaille. Het gaat erom aan te tonen dat de kapitalistische productiewijze de fysieke grenzen van de mens en die van onze planeet negeert. Mensen ervan overtuigen dat een andere manier van leven mogelijk is, en dat deze wenselijk is voor bijna de gehele mensheid. De krachten onderscheiden die de overgang naar deze alternatieve levenswijze in de weg staan – waaronder enkele reflexen van socialisten en milieuactivisten zelf – en de middelen om deze tegen te gaan. Om het instinct van solidariteit en samenwerking, dat diep in de menselijke ziel leeft, weer aan te wakkeren, om onze verlangens naar autonomie te voeden, en om de vlam levend te houden. Totdat de wereld omgeschakeld is.

Dit boek bestaat uit vier delen. Eerst komt de kritiek. We weten in welke mate de klimaatverandering en de vernietiging

van het leven de mensheid bedreigt. We weten echter ook precies wat we moeten doen om dit te vermijden. Afzien van fossiele brandstoffen, een einde maken aan de ontbossing, de vervuiling en de vernietiging van het leven: dat is de eenvoudige en duidelijke uitdaging. Dit impliceert een grondige herziening van de manier waarop we op aarde leven, de manier waarop we ons voeden, de manier waarop we reizen, en de manier waarop we ons vermaken. Dit hoeft ons niet af te schrikken. We weten precies hoe we duurzame steden kunnen bouwen, hoe we de landbouw en de industrie kunnen omvormen, hoe we onze verplaatsingen kunnen beperken en aanpassen. De noodzakelijke technologieën zijn allemaal bekend, de kosten van de vereiste investeringen zijn gekwantificeerd en de financiële middelen zijn beschikbaar. Waarom vindt de grote transitie dan niet plaats? Eenvoudigweg omdat dit ondenkbaar en onmogelijk is als voor het overige alles hetzelfde blijft. Onze huidige ontwikkeling en levensstijl zijn onlosmakelijk verbonden met de overheersende en ongelijke verhoudingen die de wereld als geheel en de welvarende samenlevingen in het bijzonder structureren. De armste mensen, zowel in arme als in rijke landen, gaan gebukt onder een drievoudige straf: zij zijn minder verantwoordelijk voor de klimaatverandering, maar lijden oneindig veel meer onder de gevolgen ervan en genieten oneindig veel minder van de voordelen van een gezond milieu. De krachtsverhoudingen die deze hiërarchie omver kunnen werpen moeten nog worden gevormd. Vandaag zijn het kapitalistische systeem en zijn aanhangers in staat de hervormingen die de eindeloze winstaccumulatie bedreigen te vertragen of te verhinderen, en zelfs om van het klimaatvraagstuk een nieuwe hefboom te maken voor de vermarkting van menselijke relaties en van de natuur.

Het tweede deel van het betoog betreft de beginselen van het ecosocialisme. Hoewel de obstakels voor verandering liggen in de confrontatie van materiële belangen, vinden ze ook hun oorsprong in onze denkwijzen, in de *forma mentis* van onze tijd. Toen het milieuvraagstuk ruim een halve eeuw geleden een beperkte kring van geleerden begon te verlaten en in het publieke debat terecht kwam, lukte het niet een politieke invalshoek te vinden. Kapitalisme en communisme, de twee grote tegenstanders van die tijd, waren in gelijke mate verantwoordelijk voor de ramp. Ze putten uit dezelfde productivistische en extractivistische matrix die het resultaat was van de moderne wetenschappelijke en technologische revolutie. Er was een grote breuk noodzakelijk, een paradigmaverschuiving, een overgang naar een nieuw tijdperk, een copernicaanse revolutie. De meeste ecologen waren ervan overtuigd dat die vanzelf zou komen vanuit een besef van de problematiek en uit angst voor een ramp. Deze grote verandering heeft echter niet plaatsgevonden. De politiek van het verleden, met haar sociale spanningen en identiteitscrisisen, bleef de geesten van de welvarende landen overheersen, terwijl de andere landen bleven worstelen met de kwellingen van oorlog en etnische strijd, en zich een weg probeerden te banen richting democratie en overvloed. Ook nu nog wordt het ecologische gedachtegoed gekenmerkt door een vorm van spontaniteit en een sterke eenstemmige verleiding, waardoor het de realiteit van sociale breuken en gezagsverhoudingen niet ziet. Om de sociale vraagstukken en de milieukwesties met elkaar te verenigen hebben we een andere benadering van de transitie nodig. Een die sociaal is, geworteld is in en gevoed wordt door de concrete strijd tegen de ongebreidelde vermarkting. Die verankerd is in een strenge kritiek op het kapitalisme, de deugden

van de onenigheid verdedigt en uitgaat van de mobiliserende kracht van de woede. Zo kan ze de sociale, feministische, anti-racistische en antikoloniale strijd bundelen en een front vormen dat breed genoeg is om de macht van het geld tegen te gaan.

De derde fase is die van de voorstellen. Die moeten veeleer politiek dan technisch zijn. Nogmaals: we weten hoe we duurzame steden kunnen bouwen, hoe we tot regeneratieve landbouw kunnen komen, tot een circulaire industrie, tot een systeem van hernieuwbare energie. Maar weten heeft nooit volstaan om het te kunnen. En het is moeilijk voor te stellen hoe we deze transformaties onontkoombaar en onomkeerbaar kunnen maken. Ze botsen namelijk met enorme economische en financiële belangen en met diepgewortelde vooroordelen, die de aanhangers van de status quo handig uitbuiten. Een terugkeer naar de oorspronkelijke ambitie van het socialisme, zoals die werd geformuleerd in de begindagen van de industriële samenleving, biedt perspectief. Het gaat er allereerst om de strijd te hervatten die aan het begin van het kapitaaltijdperk is begonnen, maar te snel is opgegeven: de productie en de uitwisselingen onderwerpen aan een eis van collectieve zelfbeschikking. Kortom, het gaat erom de economie te democratiseren. Essentiële vraagstukken zoals welk welvaartsniveau we wensen en hoe we de beschikbare energie en grondstoffen gebruiken, kunnen we niet overlaten aan de markt of aan technocraten. Er is geen reden waarom de economie in het algemeen en het bedrijfsleven in het bijzonder als enige gebieden van menselijke activiteit zouden ontsnappen aan democratisch overleg, vooral omdat ze nu onze integriteit en de voorwaarden voor ons voortbestaan als soort bedreigen. Ten tweede gaat het erom een

einde te maken aan de twee grootste zwaktes van de kapitalistische logica: de bestaansonzekerheid en de voortdurende toename van de ongelijkheid. Ze zijn niet alleen op zichzelf verwerpelijk, maar vormen ook de twee belangrijkste motoren van de productivistische logica die onze natuurlijke omgeving en de fundamenteën van de samenleving vernietigt.

Het vierde deel is die van de strategie. Deze dubbele beweging van democratisering en gelijkschakeling, ontleend aan de oorspronkelijke ambities van het socialisme, zal er niet vanzelf komen. Om haar kracht te geven moeten we uitgaan van echte sociale groepen en hun streven naar autonomie, van de concrete strijd en de middelen om mensen te mobiliseren. We moeten vertrouwen op de bestaande democratische en internationale instellingen, die veel sterker zijn dan ze worden ingeschat, en ze voeden met de ontluikende geschillen. Het ecosocialisme zet niet in op de 'grote nacht', maar weigert slechts een lange reeks bleke ochtenden te zijn. Het doel is bekend: we moeten binnen één generatie CO₂-neutraal worden. Dit richtpunt is nuttig omdat het ons dwingt analyses, bewegingen en energieën te bundelen, en ons verplicht bondgenootschappen te sluiten en stappen te bepalen. De politiek, die gespeend is van elke transcendentie en haar revolutionaire illusies heeft laten varen, had een perspectief nodig, dat de klimaattransitie ons biedt. Rest ons nog de methode te bepalen. Democratisch socialisme, gevoed door de erfenis van de verlichting, socialisme in de stijl van Jaurès, gokte op een 'revolutionaire evolutie'. Om in lijn te blijven met de woordenschat van de klimaatwetenschappen zouden we het vandaag de dag eerder hebben over 'positieve terugkoppelingen': elke stap betekent zowel vooruitgang, de anticipatie op de betere wereld van morgen, als een hefboom die we kun-

nen activeren om andere te vinden. Elke beweging richting democratie, sociale rechtvaardigheid en klimaatrechtvaardigheid werkt – door de fundamenten van het kapitalisme uit te hollen – niet alleen in op de gevolgen, maar ook op de onderliggende oorzaken van het verschijnsel. Het gaat erom het kwaad bij de wortel aan te pakken.